İMAN – AMEL İLİŞKİSİ

İman Nedir?:

- **Sözlükte iman**, inanmak ve tasdik etmek demektir ki, bu imanın genel manasıdır. İmanın bu genel anlamında kullanıldığı âyetler vardır.
- **Istılahta iman**, Peygamberimizin Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen her şeyde onu tasdik etmek ve doğruluğuna inanmaktır. Bu imanın özel manasıdır. İman deyince de bu anlaşılır.

- Peygamber Efendimiz de “İman nedir?” diye soran Cebrail’e cevaben iman esaslarını şu şekilde sıralamıştır:
- اَلْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ
- *“İman; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve hayır ve şerriyle kaderin hepsine inanmandır.”*[1]

[1] İbn Hanbel, Müsned.

İman Ne ile Gerçekleşir?

- İmanda etkili olan organ veya organlar hakkında farklı değerlendirmeler olmakla beraber, genel görüşe göre "KALP"tir.
- Bir kimse, Peygamberimizi, Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen her şeyde kalbi ile tasdik ediyor ve doğruluğuna inanıyorsa - bunu her hangi bir sebeple dili ile ikrar etmese de- Allah katında mümindir. Diliyle ikrar ettiği halde kalbi ile tasdik etmiyorsa, bu kimse her ne kadar insanlar yanında mümin ise de, Allah katında gerçekten inanmış değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

- وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ امَنَّا بِاللّهِ وَبِالْيَوْمِ الْاخِرِ وَمَاهُمْ بِمُؤْمِنينَ
- ***"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki Allah'a ve âhiret gününe iman ettik derler, halbuki onlar mü'min değillerdir."***[2]

******

- قَالَتِ الْاَعْرَابُ امَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلكِنْ قُولُوا اَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْايمَانُ فى قُلُوبِكُمْ
- ***"Bedeviler, 'İman ettik' demektedirler. (Ey Muhammed) de ki, 'Siz iman etmediniz fakat İslâm olduk deyin, çünkü iman henüz kalplerinize girmedi."***[3]

---

[2] Bakara, 2/8
[3] Hucurat, 49/14

- "Rasulullah buyurdular ki:
- إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَجْسَادِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ. اَلتَّقْوَى هَهُنَا، اَلتَّقْوَى هَهُنَا، اَلتَّقْوَى هَهُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ.
- *"Allah sizin suretlerinize ve kalıplarınıza bakmaz, fakat kalplerinize ve amellerinize bakar. Takva şuradadır, Takva şuradadır, Takva şuradadır" (Eliyle göğsünü işaret etti.)*[4]

---

[4] Buharî, Nikâh 45, Edeb 57, 58, Ferâiz 2; Müslim, Birr 28-34, (2563-2564);

Kişinin Kalbinde Olanı Allah Bilir:

- Ubeydullah İbni Adiyy anlatıyor: Hz. Peygamber ashabıyla otururken bir adam gelerek gizlice bir şeyler fısıldadı. Ne gibi bir sır tevdi etmişti bilmiyorduk. Daha sonra Hz. Peygamber onu açıkladı. Meğerse o zat, münafıklardan birini öldürmek için izin istiyormuş. Rasulullah o kişiye şöyle sordu:
- أَلَيْسَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟
- *"Peki o Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi bulunduğuna şehadet etmiyor mu?"* Adam:
- بَلَى، وَلَا شَهَادَةَ لَهُ،
- «Evet, (şehadet getiriyor ama) o şehâdeti (kalbiyle) ikrâr etmiyor" dedi. Peygamber Efendimiz bu kez:
- أَلَيْسَ يُصَلِّي؟

- *"Namaz kılıyor mu?"* diye sordu. Adam:
- **بَلَى، وَلَا صَلَاةَ لَهُ،**
- «Evet, kılıyor ama namazı makbul değildir" deyince,
- Hz. Peygamber:
- **أُولَئِكَ الَّذِينَ نَهَانِيَ اللَّهُ عَنْ قَتْلِهِمْ**
- *"Allah'ın öldürmekten beni men ettiği kimseler işte böyleleri"* buyurdu. (Ona izin vermedi).[5]
- **Hadisin Açıklaması:** Şârihlerin açıkladığına göre, Hz. Peygamber bu kimse hakkında söylenenleri öldürülmesi için yeterli bulmamıştır. "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor" dedirtmemek ve böylece "İnsanların kalbinde İslâm'a karşı hâsıl olabilecek nefrete meydan vermemek için" böylesi münafık zanlıların öldürülmesini Hz. Peygamber yasaklamıştır.

---

[5] Muvatta.

İman İle Amel Arasındaki İlişki:

- Pek çok ayette iman ile salih amel birlikte zikredilmiştir:
- وَالْعَصْرِ (1) اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ (2) اِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (3)
- ***1. Asra yemin ederim ki***
- ***2. İnsan gerçekten ziyan içindedir.***
- ***3. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.***

- Peygamberimiz, iman ile amelin birbiriyle olan bağlantısını şöyle ifade etmiştir.
- **ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلاَوَةَ الإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ المَرْءَ لاَ يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ**
- *Üç haslet vardır; bunlar kimde bulunursa o, imanın tadını tadar: Allah ve Resulünü, Allah ve Resülünden başka her şeyden fazla sevmek, Sevdiğin! Allah için sevmek, Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra, tekrar küfre dönmeyi ateşe atılmak gibi çirkin ve tehlikeli görmektir.”*[6]

---

[6] Buharî, İman, 15.

- İman – Amel bağlantısına vurgu yapan bir başka hadis-i şerif te şudur:
- Rasulullah buyurdular ki:
- الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ – أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ – شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ
- *İman yetmiş (veya altmış) küsur şu'be) dir. En yükseği, "Allah'tan başka ilah yoktur" demek; en aşağısı ise, yoldan, eziyet veren şeyleri gidermektir. Utanmak da imanın bir şubesidir."*[7]

---

[7] Müslim, İman, 58.

- İman ve amel, bir bütünü oluşturan parçalar değil, ayrı ayrı şeylerdir.

- اِنَّ الَّذينَ امَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلوةَ وَاتَوُا الزَّكوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

- ***"İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya onların mükafatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler."***[8]

- Bu ayette amel, iman üzerine atfedilmiştir. Arapça gramer kuralına göre ancak ayrı ayrı manada olan şeyler birbirine atfedilebilirler. Daha açık bir ifade ile eğer amel imanın bir parçası olsaydı "İman edenler" ifadesinden sonra "iyi iş yapanlar" denmesine gerek kalmazdı.

---

[8] Bakara, 2/277

- İman ile amel, ayrı ayrı şeyler olmakla beraber aralarında çok sıkı bir ilişki vardır.
- İman amelin makbul olma şartı, salih amel de imanın kemalini işaretidir.
- Küpün içinde ne varsa dışa o sızar; kazanın üstündeki kaymak içinde kaynayanın cinsindendir.
- İman ile amel ayrı ayrı şeyler olunca, akla şöyle bir soru gelir. Farz olan ibadetleri yapmamak, Allah'ın yasakladığı büyük günahları işlemek imanı nasıl etkiler? Başka bir ifade ile farz olan ibadetleri yapmayan ve büyük günah işleyen kimse imandan çıkar mı?
- Bu konuda farklı görüşler olmakla beraber Ehl-i Sünnetin görüşü, farz olan ibadetleri yapmamak ve büyük günah işlemek insanı dinden çıkarmaz, günahkâr yapar. Dinden çıkmak başka, günahkâr olmak başkadır.

- Ebu Zerr el-Gıfârî anlatıyor: Hz. Peygamber buyurdular ki:
- " مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلَّا دَخَلَ الجَنَّةَ "
- *"Her kim "Allah'tan başka ilah yoktur" derse mutla cennet girer"*
- قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟
- Ben (hayretle) "zina ve hırsızlık yapsa da mı?" diye sordum.
- قَالَ: «وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ»
- *"Hırsızlık da etse, zina da yapsa" cevabını verdi.*
- قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟
- Ben tekrar: "Yani hırsızlık ve zina yapsa da ha!" dedim.

- قَالَ: «وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ»
- *"Hırsızlık da etse, zina da yapsa!"*
- قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟
- Ben tekrar: "Yani hırsızlık ve zina yapsa da ha!" dedim.
- قَالَ: «وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ»
- *" Hırsızlık da etse, zina da yapsa! Ebu Zerr'in burnu sürtülse de cennete girecektir."*[9]

---

[9] Buhârî, Tevhid 33; Müslim, İman 153, (94); Tirmizî, İman 18, (2646)

- Şu hadisi şerif de büyük günah ile imanın bir arada bulunabileceğini ifade etmektedir:
- Ubade b. es-Samit anlatıyor: Peygamberimiz etrafında bir topluluk olduğu halde şöyle demiştir:
- «بَايِعُونِي عَلَى أَنْ لاَ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلاَ تَسْرِقُوا، وَلاَ تَزْنُوا، وَلاَ تَقْتُلُوا أَوْلاَدَكُمْ، وَلاَ تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ، وَلاَ تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ، فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَتَرَهُ اللَّهُ فَهُوَ إِلَى اللَّهِ، إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ»

- *"Allah'a ibadette O'na hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız bir yalanla kimseye bühtan etmemek, hiç bir ma'rufda isyan etmemek üzere bana biat ediniz. İçinizde sözünde duran olursa onun ecri Allah'a aittir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyada azaba uğrarsa bu ona keffaret olur. Bunlardan birini yapıp da yaptığı işi Allah Teâlâ örterse işi Allah'a kalır; isterse onu affeder isterse ona azap eder"*
- Biz de bu şart üzerine kendisine biat ettik"[10]

[10] Buhari, İman, 11; Müslim, Hudut, 10

- Günahlar İmanın aslını olumsuz şekilde etkilemese de, İmanın kemalini etkiler. "Rasulullah buyurdular ki:

- **لاَ يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَشْرَبُ الخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَسْرِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَنْتَهِبُ نُهْبَةً، يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ**

- *"Zina yapan kişi, zina yaptığı sırada mü'min olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mü'min olarak hırsızlık yapmaz, içkici, içki içtiği sırada mü'min olduğu halde içki içmez; insanların, onun yüzünden gözlerini kendine kaldıracakları kadar nazarlarında kıymetli olan bir şeyi mü'min olarak yağmalamaz."*[11]

[11] Buharî, Mezalim 30, Eşribe 1, Hudud 1, 20; Müslim, İman 100, (57);

- Hadisi şerifte; zina eden, hırsızlık yapan ve içki içen kimsenin mümin olarak bunları yapmayacağı ifade edilmekte ise de Ehl-i sünnet bunu, "Kâmil mümin olarak bu günahları yapmaz" şeklinde anlamıştır.
- Çünkü Peygamberimizden itibaren hemen her devir İslâm alimleri, imanı bulunduğu halde farz olan ibadetleri yapmayan veya haram ve büyük günahları işleyen kimseleri yaptıklarını helâl görmedikleri sürece, mümin kabul etmişler, ancak bunların günahkâr olduklarını söylemişlerdir.

İmansız Amel Geçersizdir:

- وَالَّذينَ كَذَّبُوا بِايَاتِنَا وَلِقَاءِ الْاخِرَةِ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

- ***Âyetlerimizi ve ahiretteki karşılaşmayı inkâr edenlerin amelleri hepten boşa gitmiştir. Çekecekleri ceza kendi yaptıklarından başkası mı olacaktır?***[12]

- قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا

******

[12] Araf, 7/147

- *De ki: Size, (yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi?*
- اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا
- *(Bunlar;) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.*
- أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا
- *İşte onlar, Rablerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki, biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız.*
- ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا

- ***İşte, inkâr ettikleri, âyetlerimi ve rasûllerimi alaya aldıkları için onların cezası cehennemdir.***[13]

******

- وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

- ***Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: "Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun."***[14]

---

[13] Kehf, 18/103-106.
[14] Zümer, 39/65.

- مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزى اِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ

- ***"Her kim bir kötülük yaparsa, ona ancak yaptığının bir misli ile ceza verilir. Erkek veya kadın, her kim de mümin olarak iyi bir amel işlerse, işte onlar cennete girerler. Orada kendilerine hesapsız rızık verilir."[15]***

[15] Mü'min, 40/40

- اِنَّ الَّذينَ امَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اِنَّا لَا نُضيعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا

- ***İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar var ya, şüphe yok ki biz öyle güzel işler yapanların mükafatını zayi etmeyiz.***[16]

[16] Kehf, 18/30

- Hz. Peygamber buyurdular ki:
- **إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلاَمَهُ: فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ، وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ لَهُ بِمِثْلِهَا**
- *"Sizden biri içiyle dışıyla Müslüman olursa, yaptığı her bir hayır en az on mislinden, yedi yüz misline kadar sevabıyla yazılır. İşlediği her bir günah da sâdece misliyle yazılır. Bu hâl, Allah'a kavuşuncaya kadar böyle devam eder."*[17]

---

[17] Buhârî, İman 31; Müslim, İman 205, (129)

Amelsiz İman Yeterli Olmaz:

- Allah ancak olgun müminlerden razı olur. Olgun mümin olmak için de yalnız inanmak yeterli değildir. İman ile birlikte ibadet etmek ve güzel ahlâka sahip olmak gerekir. Hiç şüphe yok ki ibadet, imanın bir göstergesidir.
- Sadece inandım demek yeterli değildir. Kalpteki iman ışığının sönmemesi için ibadet de gereklidir. İbadet yapmayan kimsenin kalbindeki iman yavaş yavaş zayıflar ve Allah korusun günün birinde sönebilir. Bu ise insan için en büyük bir kayıptır. İman nurunun söndüğü bir gönül, insan için bir yük olmanın ötesinde bir anlam taşımaz. Büyük Şair merhum M. Akif ne güzel söylemiş:

"İmandır o cevher ki, İlâhî ne büyüktür.
İmansız olan paslı yürek sinede yüktür."

- الم {1} أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَايُفْتَنُونَ {2} وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ

- ***1. Elif Lâm Mîm. 2. İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece "İman ettik" demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar? 3. Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları ortaya çıkaracak, yalancıları da mutlaka ortaya koyacaktır.***[18]

[18] Ankebut, 29/1-3.

- "Hz. Peygamber buyurdular ki:

- **أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقِيمُوا الصَّلاَةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الإِسْلاَمِ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ**

- *"Ben insanlar Allah'tan başka ilâhın olmadığına, Muhammed'*in *de Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namaz kılıncaya, zekât verinceye kadar onlarla savaş etmekle emrolundum. Bunları yaptılar mı, kanlarını, mallarını bana karşı korumuş (emniyet altına almış) olurlar. İslâm'ın hakkı hâriç. Artık (samimi olup olmadıklarına dair) durumları Allah'a kalmıştır"* [19]

[19] Buhârî, İmân 17; Müslim, İman 36, (22)

- Bâyezîd-i Bestâmî sohbetlerinde talebelerini haramlardan sakındırır hayırlı amellere teşvik ederdi. Bir gün talebelerinden biri ona:
- «Hocam! Peygamberimiz
- «مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ شَهَادَةُ أَنَّ لَا إِلَهِ إِلَّا اللَّهُ»
- “La ilahi illallah sözü cennetin anahtarıdır” buyuruyor. Öyleyse bizi bu kadar korkutmanıza gerek var mı?» diye sorar.
- Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri: “Sen hiç dişleri olmayan, düz bir anahtar gördün mü?” diye karşılık verir.
- Talebe: “Hayır, görmedim! Mutlaka her anahtarın gireceği anahtar deliğine göre dişleri olur.” deyince
- Bâyezîd-i Bestâmî Hazretleri şöyle devam eder:

- “Aynı şekilde ‘Kelime-i Tevhîd’ anahtarının da dişleri vardır. O dişler olmadan cennetin kapısı açılmaz. Bu anahtarın en mühim dört tane dişi vardır:
- 1. Yalan ve gıybetten sakınan bir dil,
- 2. Aldatma ve hıyanetten kaçınan bir kalp
- 3. Haram ve şüpheli şeylerle doldurulmayan bir mide
- 4. Nefsanî duygulara kurban edilmeyen; riya karışmayan salih amel.”

- Sonuç olarak iman ile salih amel arasında kuvvetli bir bağın olduğu ve birbirlerinden ayrılmalarının imkânsızlığı görülmektedir.
- Gölge, nasıl hareket eden bedeni takip ederse, aynı şekilde salih amel de imanı takip etmektedir. Nerede iman varsa, orada salih amel de bulunur.
- İman olmadan amelin kabul edilmesi söz konusu değilse, salih amellerle desteklenmeyen imanın olgunlaşması, kişiye tam bir fayda temin etmesi ve onu koruması da beklenmemelidir.
- İman kalp toprağına atılan bir tohumdur. İbadetler, güzel ahlak ve iyi davranışlar ki bunların tamamı salih ameldir, onun yeşermesini hayatiyetini devam ettirmesini sağlayan vasıtalardır.
- Salih amel ve güzel ahlakla bezenmemiş iman, çok bilgili olan ve yaşantısı ile insanlara örnek teşkil eden ama bir hücreye kapatılan bir âlim gibidir.

- Zira imanla salih amel, dille dudağın veya kalple bedenin veyahut da bir buğday danesinin bütünlüğü gibidir. Dudak veya dilden birisi olmasa konuşma nasıl olabilir. Kalp hasta olursa beden ondan nasıl etkilenmez, buğday danesini kaplayan zarla buğdayın özü arasındaki ilişkide aynı durum söz konusu olup, özellikle zar buğday danesinin bozulmasını önler ve onu korumaya yarar. Özellikle buğday tanesinin zarı ile içi ayrı şeyler olmasına rağmen birbirinden farklı şeyler diye düşünülemez.